

Първа глава

Обликът на Грегор Замза – усмивката на Чешърския котарак

Една сутрин Грегор Замза се събуди след неспокойни сънища и откри, че в леглото си е преобразен на огромно насекомо. Лежеше на твърдия си черупчест гръб и като повдигна малко глава, видя кафявия си изпъкнал корем, разделен на дъговидни плътни ивици; одеялото едва се държеше на върха, готово да се смъкне съвсем. Пред очите на Грегор безпомощно мърдаха множество крачка, окаяно тънки в сравнение с едрото тяло.

"Какво ли се е случило с мене?" – помисли си той.

Ала не сънуваше.

Грегор Замза е преобразен в ungeheuer(e)s Ungeziefer. Думата Ungeziefer означава паразит, буболечка, вредител; на висок немски означава още *нечисто животно, негодно за жертва*¹. Думата Ungeheuer означава *грамаден, необикновено голям, с чудовищни размери* (като прилагателно) и *чудовище, изверг* (като омонимно съществително). Грегор Замза е чудовищно голям, възмутително грамаден, извратено огромен – думата Ungeheuer е силно емоционално-негативно обогрена.

В статията *Въдворяване на Ungregor* Александър Кьосев предлага следния превод на ungeheuer(e)s Ungeziefer: *чудовищна гадна гадина*². Според мен това словосъчетание силно се доближава до усещането за ужас, който превращението би трябвало да вдъхне у околните. Метаморфозата е така зловеща, така катастрофална, че думите остават неспособни да я опишат. Именно този ефект очаква Франц Кафка: в какво точно се е превърнал Грегор Замза читателят (и самият герой) няма да узнаят до края на историята.

В писмо до издателя Курт Волф (25 октомври 1915 г.) Кафка пише: *Уважаеми господине! Наскоро писахте, че Отмар Щарке ще нарисува корицата на "Превращението". Сега ме хвана лек страх, но май съвсем излишен, доколкото познавам художника от "Наполеон". Защото ми хрумна, тъй като Щарке всъщност е илюстратор, че може да иска да нарисува насекомото. Това не, моля това – не! Не искам да ограничавам*

---

¹ На висок среден немски Ungeziefer означава "Нечисто животно, негодно за жертва" и се противопоставя на старонемското zebra – "жертвено животно", което обичайно е включвало по-едри животни (птици или рогат добитък). Мария Калоянова, Камелия Спасова, "Негативен анагнорисис: серия от отрицания при Кафка". *Времето на метаморфозата (опити върху Кафка)*, София: Изток-Запад, 2016, 98.

² Разголвайки прийома (нещо, което самият Кафка, разбира се, не прави) бих рискувал със следния свободен превод: "Една сутрин Грегор Замза се събуди след неспокойни сънища и откри, че в леглото си е преобразен в... ах, каква чудовищна гадна гадина!" И веднага ще трябва да се признае, че това е непозволена хипербола – при Кафка възклицателните трикове, емфази и ефекти в разказването са невъзможни, въпреки всичко повествованието трябва да остане спокойно. Александър Кьосев, "Въдворяване на Ungregor". *Пирон*, № 13 (2016).

*неговата власт, но аз по-добре познавам историята. Самото насекомо не може да бъде нарисувано. То не може да се покаже дори от разстояние*³.

Нека повтора категоричните думи на автора: *Самото насекомо не може да бъде нарисувано. То не може да се покаже дори от разстояние (Das Insekt selbst kann nicht gezeichnet werden. Es kann aber nicht einmal von der Ferne aus gezeigt werden).*

***

През 1899 г. в Англия е публикуван романът на Джоузеф Конрад *Сърцето на мрака*⁴. Морякът Чарлз Марлоу получава поръчка от могъща лондонска компания да замине по търговски дела за Централна Африка. 30 дена след отплаването Марлоу достига устието на Конго и попада в лагер на компанията (*три дървени постройки като казарми*); счетоводителят на този лагер сякаш между другото му съобщава: *Без съмнение във вътрешността ще срещнете господин Курц*. Курц, разяснява счетоводителят, е *много забележителна личност*; той оглавява важен търговски лагер, където се вади най-много слонова кост. Приближавайки се постепенно към лагера на Курц, Марлоу добива все повече сведения за тази *забележителна личност*; ала натрупаната информация не носи яснота – всички описания на Курц са абстрактни. *Господин Курц е истинско чудо!* – изрича управител на един от търговските лагери и сетне добавя: *Особен човек, както знаете...* Друг разказва: *Той бе страховит. Той може да бъде страховит. Но не бива да мислите за господин Курц като за обикновен човек!*

Марлоу разсъждава: *Достатъчно бях слушал за него, Бог ми е свидетел. И все пак това, което бях чул, нямаше свой образ – все едно, че там някъде се криеше ангел или демон. Вярвах в тези разкази, както човек би повярвал, че живеят същества на Марс. [...] За мен той беше само дума. Не можех да видя човека в името, както и вие не можете да го видите сега. Можете ли да го видите? Разбирате ли разказа ми? Разбирате ли изобщо нещо? Сякаш се опитвам да ви разкажа сън – правя безплоден опит, защото никой разказ не може да предаде чувството, породено от съня, тази смесица от безумие и почуда в гърча на яростен бунт, чувството, че сте в плен на невероятното, което е най-съществената черта на сънищата...*

И странно, но дори когато Марлоу най-сетне среща Курц, обликът на Курц отново е неясен: *висок и смътен като пара* – това е единственото описание, което може да направи Марлоу. Разбираме още, че челото на Курц е високо, че е плешив, че има дълбок и плътен глас, че е *невероятно тежък* и същевременно *едва ли по-тежък от дете*. Марлоу разказва: *Той стоеше пред мен с пъстроцветната си дреха, сякаш бе избягал*

---

³ Кореспонденцията между Кафка и Курт Волф се разпростира в периода 1912-1920. В архива на Йейлския университет (Kurt Wolff Archive) се съхраняват 47 писма от Кафка до Волф. Целият архив на Волф (обхваща периода 1907-1938) е публикуван под редакцията на Бернхард Целер през 1966 г. Използваният фрагмент в текста е от дигиталния архив на Йейлския университет (YCGL MSS 3).

⁴ Представените в текста фрагменти от романа са в превод на Григор Павлов. Джоузеф Конрад, *Сърцето на мрака*. София: Му Book, 2018.

от пътуваща трупа шутове, възторжен, фантастичен. Самото му съществуване бе невероятно, необяснимо и удивително. Той бе неразрешима загадка.

В статия за Конрад и неговия главен роман Андрей Аствацатуров отбелязва: *Склонен съм да допусна, че Марлоу никъде не е пътувал. Той седи на брега на Темза (реална единствено е неговата фигура, напомняща статуята на Буда), пуши лула и съчинява пред очите ни своя разказ, преживявайки безумен ужас, изплашен от собствения си глас⁵.*

Курц може да бъде мислен като реален персонаж, а може – както посочва Аствацатуров – да бъде олицетворение на кошмарна химера на героя-повествовател. Този кошмар (Курц) за него е *ужасното лице на видяната истина*; чрез Курц (чрез неясния образ на Курц) Марлоу успява да обобщи и изрече присъдата на своя живот, на живота въобще: *Ужас! Ужас!*⁶

Курц – олицетворение на ирационална сляпа воля (по Шопенхауер⁷), Курц – възплъщение на личните кошмарни видения и най-дълбоки страхове на Марлоу: всичко това е заложено в романа на Конрад. Не случайно, подобно съновидение, физическият облик на Курц остава (и за читателя, и за главния герой) неясен, *смътен като пара*.

Как е възможно персонаж, чийто облик е загадъчен, странен, непознаваем, описван единствено с абстрактни твърдения, да бъде представен на екран? Ето три способа:

- 1). Зрителят изобщо не вижда героя;
- 2). Героят има съвсем конкретни черти;
- 3). Героят е представен непряко (например виждаме единствено неговата сянка).

Относно първия способ: героят остава изцяло невидим. В германския научнофантастичен сериал *Dark*⁸ тайнственият персонаж, който впримчва в кошмарни приключения героите, остава до края на историята незрим (и за героите, и за зрителя). Разбираме колко е ужасяващ и гибелен не от външния му вид, а от реакцията на онези, с които той взаимодейства (приемът *свитата играе краля*).

---

⁵ Андрей Аствацатуров, *И не только Сэлинджер*. Москва: Редакция Елены Шубиной, 2015, 75.

⁶ Предсмъртните думи на Курц са: *Ужас! Ужас!* Ето как е описана смъртта на героя: *Аз не бях трогнат, а хипотизиран. Сякаш воал падна от очите ми. На това лице от слонова кост видях израз на мрачна гордост, на безмилостна власт, на див ужас – на дълбоко и безнадеждно отчаяние. Дали той не преживява отново целия си живот, всяко свое желание, поражение и изкушение в този върховен миг на себепознание? Извика шепнешком на някакъв образ, на някакво видение – извика два пъти с глас, който не бе по-силен от дъх: "Ужас! Ужас!"*

⁷ Относно влиянието на философия на Шопенхауер върху Конрад и конкретно върху романа *Сърцето на мрака* – Norman Stinchcombe, *Understanding ourselves: character and self-knowledge in Conrad and Shopenhauer*. Дисертационният труд на Стинчкомб е поместен на сайта на университета (The University of Birmingham, Department of Philosophy, 2010).

⁸ *Dark* – германски сериал, 3 сезона (2017-2022), създатели: Баран бо Одар и Янте Фризе.

Относно втория способ: героят има съвсем конкретни черти. Във филма *Сърцето на мрака*⁹ (реж. Николас Роуг) мистерия, що се отнася до външността на Курц, няма – пред нас е 50-годишен мъж със средно телосложение, оплешивяващ, с високо чело и набола брада.

Филмът на Франсис Форд Копола *Апокалипсис сега* (1979 г.) използва за основа романа на Конрад: капитан Уилард получава нареждане да се отпрати в джунглите на Камбоджа, за да открие и убие дезертиралия полудял полковник Курц (действието се развива през 1967 г., т.е. по време на Виетнамската война). И пред зрителите, и пред Марлоу се появява съвсем конкретен образ – Курц е около 55-годишен едър човек с бръсната глава.

Ала за разлика от Курц в споменатия филм *Сърцето на мрака*, в *Апокалипсис сега* обликът на Курц се разкрива постепенно. Ето какво пише в своята автобиографична книга *Песните на мама* Марлон Брандо (изиграл в *Апокалипсис сега* полковник Курц): *В първоначалния сценарий Курц – моят герой, беше карикатура на развратник. Той бе мърляв, дебел, аморален, пияница – типичен образ, представян в много филми. Неговите реплики обхващаха не повече от 30 страници. Репликите се нижеха без смисъл. [...] Смятах сценария за идиотски, но не го казах на Франсис. В такива ситуации смятам за най-уместно да кажа: "Може и да се получи по начина, по който ще го правиш ти, но ми се струва, че ще пропуснем нещо, ако не го променим!" [...] "В "Сърцето на мрака" – казах на Франсис – Конрад използва онзи тип Курц почти като митологична фигура. Като личност, която е от изключителна важност. Не го пренебрегвай. Направи го мистериозен, дистанциран, невидим през по-голяма част от филма, нека съществува само в умовете ни. Онова, което прави историята на Конрад толкова значима, е фактът, че героите говорят за Курц в продължение на много страници, а читателите се чудят какъв ли е той. Той така и не се появява, но е част от атмосферата. Историята е една Одисея, а той е сърцето на "Сърцето на мрака". Колкото повече тя напредва, толкова повече той занимава умовете на читателите, докато си го представят." [...] Казах, че ако се придържаме към описанието на Курц от първоначалния сценарий, няма да можем да се спрем на загадката около него, която е наистина зловеща, а онова, което е зловещо, трябва да остане невидимо. Предложих сценарият да се пренатише на базата на романа на Конрад, а Франсис се съгласи¹⁰.*

В *Апокалипсис сега* налудничавият Курц – така, както го разбира и представя Марлон Брандо – е олицетворение на безсмисления ужас, на лудостта на ума: *Без да кажа на Франсис си обръснах главата, намерих черни дрехи и помолих оператора и екипа да ме заснемат с ексцентрично осветление, докато аз говоря в полумрака с безпътен глас. След като показах пробите на Франсис, му казах, че според мен когато публиката чуе*

---

⁹ *Сърцето на мрака* (Heart of Darkness) е американски пълнометражен игрален филм от 1993 г. Сценарист: Бенедикт Фицджералд, режисьор: Николас Роуг. В ролята на Курц е актьорът Джон Малкович, в ролята на Марлоу – Тим Рот.

¹⁰ Марлон Брандо, *Песните на мама*, прев. Савина Манолова, Десислава Спасова. София: Колибри, 2006, 432-433.

за пръв път Курц, гласът му трябва да извира от мрака. След дълго мълчание трябва да се появи, но като се вижда само голата му глава, а после и малка част от лицето му да попадне под светлината, преди отново да се върне в сенките. В известен смисъл същият процес протича и в ума на Курц: той е потънал сред сенките и мрака, носейки се безцелно из преизподнята, която сам е сътворил за себе си в джунглата. Той няма никаква морална граница в един сюрреалистичен свят, който е прекрасна метафора на налудничавата война във Виетнам¹¹.

Независимо от играта със светлината, постепенното разкриване на външността, полковник Курц във филма на Копола в някакъв момент изгубва тайнствения си облик: виждаме ясно лицето му, тялото му, походката му, жестовете му. Онова, за което настоява Марлон Брандо – злоещото, което трябва да остане невидимо – от един момент нататък е разбулено във филма.

***

В романа на Джоузеф Конрад до самия край на повествованието чертите на Курц остават неуловими – и за главния герой, и за читателя.

Така е и в новелата на Кафка: физическият облик на Грегор Замза след превращението остава неясен.

Макар Франц Кафка да настоява пред издателя Волф, че съществото, в което се е превърнал Грегор Замза *не може да бъде нарисувано*, ние познаваме стотици корици на новелата, изобразяващи различни буболечки. Най-често това са бръмбари, паяци или хлебарки; а също така – бръмбари, паяци или хлебарки с човешки лица.

***

Какви външни характеристики има Грегор Замза след превращението?

Кафяв изпъкнал корем, разделен на дъговидни плътни ивици и множество крачка, *окаяно тънки в сравнение с едрото тяло*; черупчестият гръб е така извит, че Грегор не може да застане на една страна – люшва се назад и пада по гръб.

В текста се казва: *Пред очите на Грегор безпомощно мърдаха множество крачка*. Ако тези крачка са повече от шест, то от зоологична гледна точка Грегор не е насекомо. В лекция, посветена на новелата на Кафка¹², Владимир Набоков разсъждава така: *Аз си представям, че ако човек се събуди, лежейки по гръб и виждайки пред себе си шест*

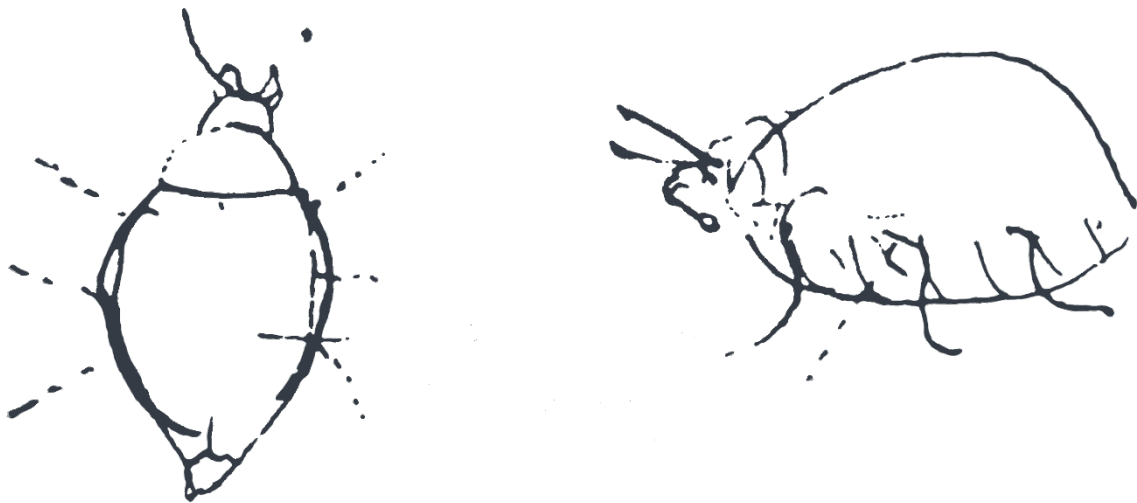
¹¹ Пак там, 433.

¹² Става дума за лекционния курс *Майстори на европейската проза* (Masters of European Fiction), подготвен от Владимир Набоков за студентите от университета *Корнел*, Ню Йорк. Набоков преподава в *Корнел* в периода 1948-1959. Лекционният курс е публикуван за първи път през 1980 г. в Америка с предговор на Джон Ъпдайк. В Русия лекциите са издадени за първи път през 1998 г. с предговори на Андрей Битов и Джон Ъпдайк.

мърдащи във въздуха крака, то напълно естествено е да реши, че шест – това е "много". Затова, нека предположим, че Грегор има шест крака, че той е насекомо¹³.

В статията "Метаморфозата" на Франц Кафка: преобразования на отчуждението Радосвет Коларов твърди: Замза се превръща не в какво да е насекомо, не например във водно конче, а в паразит, най-близкият прототип е като че ли хлебарката¹⁴. Набоков, който се интересува от ентомология, отхвърля подобна версия: Коментаторите казват "хлебарка", ала това, разбира се, е лишено от смисъл. Хлебарката е плоско насекомо, с едри крачка, а Грегор съвсем не е плосък; той е издут отгоре и отдолу, откъм гърба и корема, а крачетата му са мънички. Той прилича на хлебарка единствено по кафявата си окраска¹⁵.

Според Набоков Грегор Замза е вид бръмбар: той има изпъкнал корем, разделен на сегменти и черупчест гръб. Това е кафяв, едър, доста широк бръмбар с размер на куче. Старата слугиня го нарича *Mistkafer* – торен бръмбар. Ясно, че добрата женица прибавя този епитет от дружески чувства. Но това не е торен бръмбар. Той просто е голям бръмбар¹⁶ – твърди Владимир Набоков и рисува следното изображение на метаморфозата на Грегор Замза:

Превращението на Грегор Замза според Владимир Набоков

В статията *Франц Кафка: за и против* Гюнтер Андерс утвърждава, че преобразението на Грегор Замза е именно в бръмбар, защото (според изследователя) Кафка използва тук немския израз *мръсен бръмбар* – т.е. занемарен, мръсен човек. Андерс доказва тезата си по следния начин: прислужницата нарича Грегор *торен бръмбар* – това е вид бръмбар,

¹³ Владимир Набоков, *Лекции по зарубежной литературе*. Москва: Независимая газета, 1998, 335.

¹⁴ Радосвет Коларов, "Метаморфозата" на Франц Кафка: преобразования на отчуждението". *Времето на метаморфозата (опити върху Кафка)*, София: Изток-Запад, 2016, 15.

¹⁵ Владимир Набоков, *Лекции по зарубежной литературе*. Москва: Независимая газета, 1998, 335.

¹⁶ Пак там, 336.

който обичайно се вре в тор, боклук и мръсотия (в преносен смисъл изразът означава *нечист, непорядъчен човек*). Бащата на Грегор още преди да знае за преobraжението предполага, че стаята на Грегор е в безпорядък: *Грегор – обади се сега бащата от стаята вляво, – дошъл е господин прокуристът и иска да се осведоми защо не си заминал с ранния влак. Не знаем какво да му кажем. Пък и той иска да поговори лично с тебе. Така че, моля те, отвори вратата. Той ще има добрината да те извини за безпорядъка в стаята.* Това е безпорядък – разсъждава Гюнтер Андерс, – който може да се очаква при някого, когото наричат *торен бръмбар*¹⁷.

Възможно е превращението на Грегор Замза да е именно в бръмбар: доказателство за това би било свързването на новелата с друг текст на Кафка, написан през 1906 или 1907 г. (т.е. около 5 години преди *Превращението*). Фрагментът е намерен сред черновите на писателя и публикуван от Макс Брод под названието *Сватбени приготовления в провинцията*. В този незавършен текст се разказва за Едуард Рабан, който трябва да отиде от града на село при своите роднини и да прекара там две седмици. Едуард се чувства уморен; отегчителна за него е необходимостта да пътува, а сетне да общува с близките си. Той фантазира как ще избегне синовния дълг: ще отправи на село своето тяло, а през това време личността му ще си почива на кревата, превърнала се в голям бръмбар (*der grose Kafer*): бръмбар-рогач (*der Hirschkafer*) или майски бръмбар (*der Maikafer*): *Пък и не мога ли да направя така, както винаги правех като дете при всякаква опасност? Дори не е необходимо да ходя лично в провинцията, няма нужда. Ще изпратя облеченото си тяло. Ако то залитне на прага на стаята ми, залитането няма да означава страх, а нищета. И не би било признак на вълнение, ако се препъне по стълбите, ако замине в провинцията, хлипайки, и там през сълзи погълне вечерята си. Защото в същото време аз самият ще лежа в леглото си, хубаво завит с жълто-кафявото одеяло, под ветреца, който се носи из тази рядко проветрявана стая. Файтоните и минувачите по улицата се движат колебливо по сияйната земя, защото всъщност продължавам да сънувам. Файтонджиите и пешеходците се държат свенливо, за всяка крачка, която искат да направят, ме молят като за услуга, така ме гледат. Насърчавам ги и ето че не срещат препятствие. [...] Докато лежа в леглото, приемам формата на голям бръмбар – бръмбар-рогач или майски бръмбар, струва ми се. [...] Формата на едър бръмбар, точно така. След това ще се преструвам, че съм спал зимен сън и ще събера крачетата до издутия си корем. И ще прошепна няколко думи, няколко указания към моето тъжно тяло, което стои прегърбено току до мен. Бързо ще приключи – то се покланя, излиза чевръсто и ще се погрижи добре за всичко, докато аз си почивам*¹⁸.

Желанието на героя да се превърне в насекомо е породено от нуждата му от защита и отдих. Едуард Рабан иска да се превърне в същество, което спи зимен сън. А Грегор Замза

---

¹⁷ Günther Anders, "Franz Kafka-pro und contra", *Die neue Rundschau* (1947), 139-140.

¹⁸ Фрагментът е цитиран от статията на Стенли Корнголд "Структурата на "Преображението", прев. Ангел Игов. *Пирон*, № 13 (2016).

си казва така: *От това ранно ставане можеш съвсем да затънеш. А човекът има нужда от сън*¹⁹.

Ала трансформацията на Едуард Рабан има положително значение, защото за героя тя е възможност да се спаси. Той иска да изпрати в провинцията своето тяло: нека то страда вместо него, изпълнявайки неприятните социални формалности – *то се покланя, излиза чевръсто и ще се погрижи добре за всичко, докато аз си почивам*. А и Едуард, за разлика от Грегор, преживява не превращение, а хипотетично раздвоение на тялото и душата.

Друга версия за неясно дефинираната твар, в която се превръща Грегор Замза, е тази на Цветан Стоянов: в статията *Проблемът за героя в модерната западна литература* той определя Грегор като *гъсеница*²⁰.

През декември 1915 г. в Лайпциг е издадена новелата на Кафка *Превращението*, а на 11 юни 1916 г. във вестник *Prager Tageblatt* е публикуван пастишът *Обратното превращение на Грегор Замза*. Автор е Карл Бранд²¹. Разказва се за това как тялото на Грегор Замза е било изхвърлено на бунище извън града сред зловонна купчина от боклуци, над които се реят безброй мухи. Ала една вечер крачетата на Грегор изведнъж започват да се движат, а в главата му се загнездва повтаряща се мисъл: *Утре искам да събера сили и да се върна при тях*. Самият Грегор – уточнява авторът – не разбира какво означава тази фраза, ала постепенно (минават часове) съзнанието му се прояснява. Героят си спомня кой е и какво му се е случило: гърбът още го боли от загнилата ябълка, хвърлена по него от бащата. Разказът завършва по следния начин: *И Грегор Замза се надигна от земята и тръгна. Крачките му бяха бавни, но твърди и непреклонни. И когато той достигна първите градски къщи, чу от прозорците на домовете да се носят виковете: "Започва нов живот!"*²².

Карл Бранд уточнява още в самото начало: Грегор Замза е дървеница. Изсъхналото му мъртво тяло лежи сред зловонното бунище – там, където му е мястото.

В статията *"Преображението" на Кафка: бунт и наказание* Валтер Зокел твърди, че Грегор се превръща в дървеница или въшка. Ето как обяснява това изследователят: *В прословутото "Писмо до бащата" Кафка донякъде сам дава основание за подобно*

---

¹⁹ Превръщайки се в насекомо, Грегор почти напълно се лишава от сън: *Нощите и дните Грегор прекарваше почти без сън; Често лежеше там по цели нощи, без да мигне, и с часове само дращеше по кожата*.

²⁰ Двукратно в статията се споменава за метаморфозата на Грегор Замза в гъсеница: *Кафка развива докрай тенденцията, която отбелязахме – че при цялото си страдание той престава да бъде трагичен, поне в този смисъл, в който досега се е разбирало понятието. Гъсеницата не може да бъде трагична. [...] У Кафка човекът-гъсеница е чисто жертвен, страдателен: стои си в стаята и агонизира*. Цветан Стоянов, *Културата като общение*, том I. София: Български писател, 1988, 316-341.

²¹ Истинското име на писателя е Карл Мюлер (1895-1917). Единствената му книга (сборник лирика и кратка проза) е публикувана посмъртно.

²² Превод – мой. Разказът *Обратното превращение на Грегор Замза* (Rückverwandlung des Gregor Samsa) не е публикуван на български език.

схващане, защото кара своя баща да използва спрямо него израза "кръвосмучещо насекомо" – човек се сеца за дървеница или въшка²³.

***

И така: въпреки волята на автора изследователите се опитват да определят в какво точно същество се е превърнал Грегор Замза. Вариантите са разнообразни – бръмбар, хлебарка, гъсеница, дървеница, въшка; при това: с човешки очи. В текста е казано: *Направи навярно стотина опита, като затваряше очи, за да не гледа мърдаците крачка. Набоков отбелязва: Обичайният бръмбар няма клепачи и не може да затвори очи – т.е. Грегор Замза е бръмбар с човешки очи²⁴.* В хода на повествованието многократно е посочено как Грегор отваря, затваря, полуотваря очи. Например:

Сигурно щеше да отвори очи скоро след това и без лекото сепване, защото се чувстваше добре отпочинал и отспал;

Залиташе от умора и за да съсредоточи всичките си сили в своя бяг, държеше очите си полуотворени;

Често лежеше там по цели нощи, без да мигне, и с часове само дращеше по кожата.

Очите на Грегор са разположени така, че за да вижда пред себе си, той трябва да извърне настрана глава: *Виждаше се само половината от тялото му и извитата встрани глава, с която поглеждаше към другите.*

След метаморфозата Грегор остава без зъби: *За жалост май нямаше истински зъби. [...]* *Но затова пък челюстите му се оказаха все пак много здрави.*

От една страна авторът предоставя на читателя множество детайли от външния облик на преобразения герой: още в първото изречение ние научаваме за неговия твърд черупчест гръб, за кафявия изпъкнал корем, разделен на дъговидни плътни ивици, за множеството тънки (в сравнение с едрото тяло) крачка... Ние разбираме, че Грегор е свикнал да спи на дясната си страна – т.е. не просто на една страна (позиция, която не може да заеме в сегашното си положение), а на дясната страна.

Подобни детайли ни се струват издевателски – хем подробно е представен героят, хем не можем да разберем докрай неговия облик.

---

²³ Валтер Зокел, "Преображението" на Кафка: бунт и наказание", прев. Младен Влашки. *Пирон*, № 13, (2016).

²⁴ Владимир Набоков, *Лекции по зарубежной литературе*. Москва: Независимая газета, 1998, 332.